

YEDİ İKLİM

EDEBİYAT • KÜLTÜR • SANAT • AYLIK DERGİ • OCAK-ŞUBAT 2002 • FİYATI: 4.000.000 (KDV DAHİL)

دوتور زیدون نافذ بک اقدیم

ایوب نجیب انم

مناقب العارفه ده ستمس برزی مقبوله معارفنده
اولاده سرر بولنانه اون فصالی ترجمه و تقدیم ایدیم .
کدی بارسه اولدیم فضا المولوی ترجمه سنی
لهیه ایدیم . فقره نامه عودت بووردولدیغی صراوه
اونو توله . ادریمی گونه رهیم ، یوقه لوزی بگ
اونده برنجه یازدی ایم . نظر ایدیم که بزم نسته
بولنجه ایجه کاندیر . برده کاغذ استنخاف یازسی
اولاده بکرجه اولوز لاصرف ایدیم سه اولور .
کینیک احتاری ره یازدیم عتوه یاز ایدر و تقدیم

اقوام ایدیم انم

Tahir Olgun

S Ü	YASAKLILAR
M	SI
Kita	
Tasnif	

- Şerafettin Yapıcı
- Hasan Aycin
- Ali Haydar Haksal
- Mustafa Özçelik
- Kadir Tanır
- Osman Özbahçe
- Nevzat Akyar
- Cihat Arınç
- Yakup Şafak-Yusuf Öz
- Serdar Akdağ
- Ali Barskanmay
- Mustafa Ayyıldız
- İsmail Kılıçarslan
- Şaban Abak
- Ahmet Edip Başaran
- Selim Berksoy
- Ercan Ata
- Can H. Türker
- Doç.Dr. Kâzım Hacımeyliç
- Ali Celep
- Selçuk Çıkla
- Rasim Demirtaş
- İsmail Güleç
- Ertuğrul Aydın
- Meral Afacan
- Mustafa Uçurum
- Muhammed Teymur
- İsrail Aksan
- Dr. Mustafa Özel
- Mustafa Miyasoğlu
- Taha Çağlaroğlu
- Kâzım Yoldaş
- Ahmet Cevdeş Paşa

142-3

Tâhirü'l-Mevlevî'nin mektupları

Üç Anket Çevresinde

Selçuk ÇIKLA

Burada böylece biten ankete cevap vermiş üstadlardan bu kubbede baki kalan sadanın hoş mu, yoksa boş mu olduğunu tayin etmek, hiç şüphe yok ki, kendinize ait bir haktır. Fakat, şayed, o üstadlardan çoğunun beğenmedikleri sualleri şimdi bir de Türk edebiyatının ve Türk sanat ve tefekkür âleminin bugünkü mümasil kıymetlerine tevcih edebilirsek, -cevabları mukayeseli olarak karşılaştırabilmek sayesinde-, münevver sayılan tabakamızın edebî, sosyal, kültürel ve fikrî terâkki, zihniyet ve seviyesinde belirmiş tebeddülleri daha iyi kavrayabiliriz

"Şimdilerde sanat edebiyat dergilerinde pek yer verilmeyen anketler, eski koleksiyonların en dikkat çekici bölümleri arasında yer alır. Sanatçılarla yapılan bu anketlerde hem zamanın nabzını tutan bir dikkati, hem de ilginç cevapları yakalayabiliriz. İlginçtir, çünkü anketlerde yer alan bazı sorularda, sanatçının kişiliği ile ilgili ufak ayrıntıları, deşifre edilmemiş bazı özelliklerin ip uçlarını bulmak mümkündür."¹

Edebiyat tarihi ve edebiyat araştırmalarının kaynakları arasında, sanatçıların her türdeki eserlerinin yanı sıra çeşitli vesilelerle onlarla yapılmış mülakat ve anketlerin de önemi vardır. Ancak sanatkârların hayallerini, duygu ve düşüncelerini, bilinmeyen bazı özelliklerini, yaşam tarzlarını ve hatta eserleriyle çeşitli konulardaki duygu ve düşünceleri arasındaki ilişkileri deşifre etmesi açısından gözden uzak tutulmaması gereken anketlere müracaat ederken temkini elden bırakmamak çok doğru olacaktır. Çünkü hayatının değişik dönemlerinde aynı soruya muhatap olan bir sanatkâr, bu soruya farklı zamanlarda farklı cevaplar verebilir. Ayrıca anketlere katılan kişiler -anket türünün özelliği gereğince- genellikle sorulara kısa ve tek bir cevap verme eğiliminde olurlar. Bu durum, yapılan araştırmalar açısından, anketlerdeki cevapların ne kadar güvenilir olup olmadığı konusunda ince eleyip sık dokumayı şart kılmaktadır.

Monografik, biyografik veya tematik inceleme ve araştırmalarda edebî anketlerdeki cevapları kullanmanın edebiyat tarihi ve araştırmaları bakımından ne tür bir değeri olabilir? Anketler verilen cevapların sanatkârın hayata bakış açısını, zevklerini, yaşam biçimini, duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarması açısından değerlidir. Fakat anketlerin edebiyat araştırmaları için asıl değeri, sanatkârın ankete verdiği cevapların o sanatkârın eserleri ile olan ilişkisi açısından değerlendirilmesiyle anlaşılabilir. Bir araştırmacı başka birçok kaynaktan üzerinde çalıştığı bir edebî şahıs hakkında ayrıntılı bilgiler edinebilir. Ancak, anketler, diğer birçok kaynaktan farklı olarak, sanatçının eserleri ile hayatı, eserleri ile hayal ve düşünceleri, zevkleri vs. arasında yakın bir ilişkinin bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmak açısından önemli bilgiler içerebilir. Bunun için anketlerdeki cevaplara titizlikle yaklaşmak gerekmektedir.

İşte bu yazımızda, öncelikle edebiyat tarihimiz içinde edebiyatçılarımızla yapılan ilk üç anketle ilgili tespitlerimizi kısaca aktardıktan sonra, bu anketlerin üçüne de katılmış edebiyatçılarımızdan birisi* olan Mehmet Rauf'un söz konusu anketlerdeki sorulara verdiği cevaplar ile hayatı ve eserleri arasındaki ilişkileri edebiyat araştırmaları açısından değerlendireceğiz.

İlk Üç Edebî Anket

(1). Edebiyatımızda ilk edebî anket ne zaman ve kimlerle yapılmıştır? Gerçekten de Türkiye'de yapılan ilk edebî anket Nahit Sırrı Örik'in 1910'da yapıldığını söylediği anket midir? Nedret Pınar'ın "Beş Servet-i Fünûn Yazarının Bilinmeyen Yönleri: Bir Anket"² başlıklı yazısını görmemiş olanlar Nahit Sırrı'nın 1957'de hazırlayıp yayımladığı "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket"³ başlıklı dizi yazısına bakarak, edebiyatçılarımızla yapılan ilk anketin 1957'den 50 yıl önce, yani 1907'de yapılmış olduğunu zannedebilirler.⁴ Oysaki bizde ilk edebî anket, en azından şu anki bilgilerimize göre, beş Servet-i Fünûn yazar ve şairiyle 1897'de yapılmıştır. Bu ilk anketin soru ve cevaplarını yayımlayan Nedret Pınar, yazısında anket sorularını ankete cevap veren yazar ve şairlerin hazırladıklarını belirtmiş; ancak bu anketin yayımlandığı yer hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Yalnız ilgili yazıda anketin yayımlanış tarihi olarak 5 Kanûn-ı evvel 1313 (17 Aralık 1897) günü verilmiş ki bu tarih kendileriyle anket yapılan kişiler arasında bulunan Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Mehmet Rauf, Hüseyin Siret ve Tevfik Fikret'in Servet-i Fünûn çatısı altında buldukları bir zaman dilimine rastlamaktadır.

(2). Edebiyatçılarımızla, edebiyatçılarımızın da içinde bulunduğu kişilerden oluşan bir toplulukla yapılan ikinci anket yukarıda sözünü ettiğimiz ve Nahit Sırrı Örik tarafından ortaya çıkarılan ankettir. Anket Mehmed Muhiddin adlı bir kişi tarafından hazırlanmış, fakat herhangi bir yerde yayımlanmamıştır. Nahit Sırrı, bu anketle ilgili düşüncelerini şöyle dile getiriyor:**

"Meğer Türkiye'de yapılmış olan ilk edebî anket, -şimdiye kadar hepimizin sandığımız gibi— Ruşen Eşref'in şu meşhur «*Diyorlar ki...*» si değilmiş. Ve hayatın pek garip bir tesadüfü, «*Diyorlar ki...*» den senelerce evvel yapılmış, fakat şimdiye kadar hiç bir yerde neşredilmemiş bir başka «*edebî anketi*» bulup *Cumhuriyet* sütunlarında sizlere sunmak bahtını günün birinde bana nasip kılacakmış!

Bu sahifelerde elimdeki asıllarının kışelerini yayımlayacağım bu fevkalâde ilgiye lâyık anket, 1326 (1910) yılında yapılmış...

Anketin suallerine el yazıları ve imzalarile cevap verenler arasında, Mehmet Rauf gibi, Celâl Sahir gibi, doktor Rıza Nur gibi, filozof ve şair Rıza Tefik gibi, Cenab Şahabeddin gibi, Köprülüzade Mehmed Fuad gibi, o devrin en maruf edebî şöhretleri mevcuttur. Ve bunun içindir ki bu anket, kendisine

harcanacak dikkati kolayca ödeyebilecek geniş ve muhtelif cepheli «kıymet» unsurlarile yüklüdür."⁵

Nahit Sırrı'nın, Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Diyorlar ki*'si için kullandığı anket terimi edebî tür sınıflandırması açısından doğru bir adlandırma değildir. Zira Ruşen Eşref'in bu çalışması mülakat türünün sınırları içindedir. Bu hatırlatmayı yaptıktan sonra Nahit Sırrı'nın anketi hazırlayıp yapan kişiyle ve anketle ilgili dile getirdiği şu ifadeler de dikkate değer bilgiler içermektedir:

"Fakat şaka değil, 47 sene bu. Acaba 47 sene evvel, böyle bir anketi yapmayı akletmiş olan kimdi? Kendisi gibi sahibi de meçhul kalan bu anket, yapıldığı halde, bugüne kadar neden yayınlanmadı? Ve şimdi, aradan yarım asra çok yakın bir zaman geçtikten sonra onu bulup ortaya koyabilmek bana nasıl nasip oldu? Bu işde evvelâ tesadüf büyük rol oynadı. Sonra da dostum Mutenâ'nın ve İhsan Barlas'ın kıymetli yardımlarını gördüm. Mutenâ, Türkiye'de yapılmış olan ilk edebî anketin müteşebbis ve muharriri Mehmed Muhiddin'in yeğeni, İhsan Barlas ise en yakın dostu oluyorlardı."⁶

Mehmed Muhiddin, idadının son sınıfındayken sapık bir arkadaşının silahlı saldırısına uğramış, bu saldırıda bel kemiğine isabet eden kurşunun vücudun alt kısmını idare eden sinirleri tahrip etmesi yüzünden felç olmuş ve ilerleyen yıllarda ise ustura ile bileklerini keserek intihar etmiştir.⁷ Nahit Sırrı'ya göre, Mutenâ, amcası Mehmed Muhiddin'in edebî kıymeti haiz kişiliğinin memlekete tanıtılması gereğini Nahit Sırrı'ya salık vermiş ve onu tarafsız bir çalışma yapabilmesi için İhsan Barlas'a göndermiştir. Nahit Sırrı da İhsan Barlas'la görüşmeleri sırasında Barlas'ın gösterdiği yoldan giderek bu yayımlanmamış anketlere ulaşmıştır. İhsan Bey'in verdiği teminata göre, Mehmed Muhiddin'in o anketine cevap vermiş yazar ve şairler arasında Abdülhak Hâmid, Halit Ziya, Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit ve Halide Edip ile birlikte daha pek çok simalar da vardır. Ancak Nahit Sırrı'nın, gösterdiği bütün gayretlere rağmen muhtelif sebeplerle muhtelif ellere dağılmış bu kıymetli mirasın tamamını meydana çıkarabilmesi mümkün olmamıştır.⁸

(3). Edebiyatımızda edebî hüviyete sahip -bilinen- üçüncü anket ise *Ümid* mecmuasında yayımlanmıştır. "*Ümid* mecmuası, Tarık Mümtaz [Göztepe] tarafından yayımlanan bir kültür ve sanat dergisidir. On beş günlük olarak yayına başlayan mecmuanın ilk sayısı 6 Kânunuevvel 1335/6 Aralık 1919 tarihinde çıkmış ve toplam 20 sayı ya-

yımlanmıştır. Son sayı 24 Mayıs 1337 tarihini taşır. Dönemin sanat edebiyat dünyasında şöhret olmuş yahut yeni yeni ismini duyuran birçok imzayla onun sayfalarında karşılaşırız...

Derginin 10. sayısında yayımlanmaya başlayan ve 21 sorunun yer aldığı ankete dönemin sanat edebiyat dünyasından kişilerle, bu dünyaya pek uzak olmayan bazı yöneticiler katılmıştır. Kişilerin kendi el yazılarıyla gönderdikleri cevaplar, anketin bizce önemli bir diğer yönü. 17. sayıya kadar süren ankete, toplam 16 kişi katılmış, her sayıda iki cevaba yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla Cenab Şahabeddin, Salih Fuad, Dr. Kadri Raşid Paşa, Köprülüzade Fuad, Fazıl Ahmed, Yahya Kemal, Celal Sahir, Halil Nihad, Ahmed Muhtar Paşa, Halil Beyefendi, Selim Sırrı, İbrahim Alaeddin, Ahmed Rasim, İbnürrefik Ahmed Nuri, Mehmet Rauf ve Tark Mümtaz'dır."⁹

* * *

Böylece edebiyatçılarımızla yapılmış olan ilk üç anket hakkında ulaşabildiğimiz genel bilgi ve değerlendirmeleri kısaca vermiş olduk. Bundan sonra üç ankete de katılanlardan sadece Mehmet Rauf'un cevaplarını dikkate alıp, onun sorulara verdiği cevaplar ile hayatı ve eserleri arasındaki bağları irdelemeye çalışacağız.¹⁰

* * *

Ortak Sorular ve Değişimler

Her üç ankette de, katılanlar sorulara kendi el yazılarıyla cevap vermişlerdir. Çünkü anket soruları yazar ve şairlere daha önceden ulaştırılmış ve bu sorular bir süre onlarda kalmıştır. Sanatkârların, soruları bir süre ellerinde tutmaları bu sorulara anında/bir çırpıda değil de, düşünerek ve samimî olarak cevap vermiş olabileceklerini düşündürmektedir.

Bu anketlerde sanatkârların bazı sorulara, hayatlarına ve sanat anlayışlarına uymayan cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu durum, sanatkârların, muhtemelen, belli bir konu hakkında fikirlerinin zamanla değişime uğramış olmasından kaynaklanmıştır. Mesela Mehmet Rauf, *Ümid* mecmuasının anketinde "Sahnedeki en fazla hangi temsili beğendiniz?" sorusuna "- Hangi sahne, hangi temsil?" diye cevap vermiştir. Tiyatroya ve operaya büyük bir bağlılığı olan Mehmet Rauf'un böyle bir cevap vermesi, hayatında yaşadığı bazı sıkıntılı dönemlerin onu bu konulardan uzaklaşmaya ve birtakım bedbin, karamsar düşüncelere sahip olmaya sevk etmesinden kaynaklanmış olabilir. Aynı şekilde

bütün hayatı yazı faaliyetleri içinde geçmiş ve pek çok eser ortaya koymuş olan Mehmet Rauf'un, aynı anketteki "Tercih ettiğiniz nâsir ve hikâyeciler kimlerdir?" sorusuna "- Artık hiç bir şey." diye cevap vermesinin de başka bir izahı olmasa gerek.

Söz konusu üç ankette yer alan soruların bir kısmı aynı, bir kısmı benzer ve bir kısmı da birbirinden tamamen farklı olan sorulardır. Her üç ankette de aynı olan sorular az olmakla birlikte, zaman içinde sanatkârların düşünüşündeki değişimi göstermesi açısından bu sorular ve cevapları edebiyat araştırmaları için önemli veriler içermektedir. Şimdi Mehmet Rauf'un aynı veya benzer sorulara verdiği cevaplar ile hayatı ve bazı eserleri arasındaki ilişkileri örneklendirelim:

1.

(1).¹¹ Nasıl ölsün?

"- Severken." (Yaş: 22)

(2). Nasıl ölmek istersiniz?

"- Onun kollarının arasında ve onunla intihar ederek." (Yaş: 35)

(3). Nasıl ve nerede ölmek istersiniz?

"- Daha düşünmedim." (Yaş: 46)

Görüldüğü gibi Mehmet Rauf'un aynı soruya henüz 22 ve 35 yaşlarında iken verdiği cevapların benzerliği ile 46 yaşındayken verdiği cevabın öncelilerden ne kadar farklı olduğu açıkça ortadadır.

Mehmet Rauf, 17 Aralık 1897'de yayımlanan ankette 'Nasıl ölsün?' sorusuna *Severken* cevabını verirken, aynı anketteki 'Hülyâ-yı saâdetim' sorusunun hanesine de *Berber ölecek bir kadın bulmak* diye yazmıştır. Yukarıda da görüldüğü üzere, ilk ankette on üç yıl sonra, yani 1910'da yapılan ankette Mehmet Rauf, 'Nasıl ölmek istersiniz?' sorusuna benzer şekilde *Onun kollarının arasında ve onunla intihar ederek...* cevabını vermiştir. Yazarın 1921'deki soruya ise diğerlerinin aksine *Daha düşünmedim*, diye cevap vermesi gençlik yıllarında yaşadığı ateşli aşk maceralarının giderek yerini acılara, çeşitli sıkıntılara ve en önemlisi de yaşlılığa terk etmesi sebebiyle olabilir.

Mehmet Rauf, kendisiyle beraber ölecek kadar sevebileceği bir kadın bulmak ve onunla intihar ederek ölmek fikrini dile getirdiği aynı yıl (1897), 17 Aralık 1897 tarihli ankette sadece birkaç ay önce yazıp *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilen *Ferdâyı Garâm* (Tefrikası: 9 Eylül-11 Kasım 1897) adlı romanında bu fikri, aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi, erkeğe değil de, genç kıza söyletmiştir.¹² Ay-

rica Mehmet Rauf'un, beraber ölecek bir kadın olmasa bile, hiç olmazsa kendisi için intiharın göze alınabileceği bir kadın bulduğu da bilinmektedir.¹³

Mehmet Rauf'un ilk romanı *Ferdâ-yı Garâm'da* (1897) Macit ve Sermet aynı köşkte yaşayan iki ak-raba çocuğudur. Macit'in anne ve babası İstanbul'a döndüklerinde Macit, anne ve babasının yanına geçmek, Sermet'ten ayrılmak zorunda kalır. İki genç bu ayrılık vesilesiyle birbirlerini sevdiklerini anlarlar, ancak her ikisi de yaşadıkları ıstırabın kaynağı olarak aşkı görmekte ve ölümü arzulamaktadırlar.

Bir gün Sermed, Macit'e hislerini şöyle ifade eder:***

"Biliyor musunuz, dedi; biliyor musunuz? Hayattan nefretime başlıca sebep yine aşktır. Düşünüyorum ki sevdikten sonra, aşkın kalbimizde söndüğünü görmek, unutulmak, belki istihfâf edilmek ölümün bile teskin edemeyeceği elemeler tev-lid eder. Bir gün artık sevmediğimizi, yahud sevilmediğimizi görmek... Oh, bu dudaklar, bu vücutlar bunlara mütehammildir; bugün size söylenen sözleri belki yarın ötekine de mütezzî olmaksızın söyler, bugün sizin olan vücut yarın belki gayrı mahzuziyetle bir başkasının olur... Fakat kalb... O pâk, o yalnız bir aşkla pâk kalmak ister, hâlbuki bugün bu mümkün değil... O hâlde... Ne yapayım bu aşkı? Dünyada bir ferdâ-yı garâm kadar elim ne vardır acaba? Bana gelince, benim için bir aşk vardır: Ölümde aşk! Ancak severken ölürsek ferdânın tahakkümünden kurtulabiliriz... İşte bu! Hayatın saadeti mümkünse, severken ölmektedir! Bunu anlayacak, bana teşrîk-i emel edecek, yani beni o kadar sevecek ki, bakınız, daha muztarib olmadan, mesûd ölmek için beraber ölmeye razı olacak."¹⁴

Bu iki âşık, romanın sonuna doğru Sermed'in aradığı, kendisiyle birlikte ölecek bir sevgili olmayı kabul eden Macit'in "Gel, beraber ölelim." teklifiyle kendilerini sandaldan denize bırakırlar ve böylece intihar etmiş olurlar.

2.

(1). Tercih ettiğim meşgale:

"- Okumak, düşünmek, yazmak."

(2). Zamanınızı en iyi neyle geçirirsiniz?

"- Okumak, yazmak ve musiki ile."

(3). En çok sevdiğiniz meşguliyet nedir?

"- Kitap ve musiki."

En çok sevilen meşgalenin "okumak ve yazmak" olması sadece Mehmet Rauf için değil, diğer sanatkârlar için de her zaman verilebilecek genel

bir cevaptır, fakat bu sorunun cevabında "musiki"nin de bulunması yalnız Mehmet Rauf gibi kişilere özgü bir durumdur. Çünkü Halit Ziya gibi Mehmet Rauf da musiki düşkünüdür, batı müziğine son derece büyük bir tutkuyla bağlıdır. Halit Ziya İzmir'den itibaren sık sık gittiği opera ve operetlere bir seferinde -ilk defa olmak üzere- Mehmet Rauf'u da götürmüş ve kendisinin baygınlık derecesinde zevk alışına ileride Mehmet Rauf'un da nasıl ortak olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

"Hele bir aralık primadonna -ki pek iyi bir soprano idi- meşhur Cavatine'i söylerken mest olmuşcasına bir baygınlık içinde idim, bana dokunan bu şeye onu da ortak etmek için yavaşça döndüm ve şaşırarak gördüm ki Mehmed Rauf mışıl mışıl uyuyor.

İleride görülecek ki ben bu gece bu nefis musiki eserine karşı uyuyan bu adam sonraları âdeta hastası denilecek bir düşkünlükle bir meloman (da'ül-elhan, müzik düşkünü) oldu ve Garp musikisinin içinde boğulmak istemesine yıllarca yüzdü."¹⁵

Mehmet Rauf'un bu tarihten itibaren Batı musikisine karşı ilgisi sadece musiki parçalarına değil, aynı zamanda Batı musiki aletlerine de yönelik olmuştur. Zira Mehmet Rauf, piyanodan başka aolien ve viyolına adlarında kendi kendine çalan iki musiki aletine sahip olmuş, onlara gözü gibi bakmıştır.¹⁶

Mehmet Rauf'un batı musikisine olan bağımlılığı, onun, hemen her romanında zaman zaman sözü bir şekilde musiki bahislerine ve aletlerine getirmesine yol açmıştır. Yazarın romanlarında onlarca batılı bestekârın ve musiki parçalarının adları geçmektedir. Bu adlar çoğunlukla musiki bahislerinin diğer romanlara göre daha ağırlıkta olduğu *Eylül*, *Genç Kız Kalbi*, *Menekşe*, *Karanfil* ve *Yasemin* ile *Son Yıldız'da* yoğunlaşmaktadır.

Mehmet Rauf'un *Eylül'ünde*, dünyada musiki kadar tesirli hiçbir şeyin olamayacağını düşünen Necip ve Suat arasındaki aşkın en heyecanlı ve buhranlı anları piyano başında yaşanmış/geçmiştir. Necip için (Mehmet Rauf için de) ömrünün en tatlı zamanları yalnız çok mesut olduğu demler değil, musiki ile mest olduğu zamanlardır. *Menekşe'de* de musiki konusunda geniş bir bilgiye sahip olan Bülent Bey (Mehmet Rauf gibi) dünyada hakikî zevki verecek iki kuvvet olduğunu düşünür: "Biri musiki... Diğeri ise aşk, yani kadın."¹⁷

Yazarın, ayrıca 1910 tarihli anketteki şu iki soruya verdiği cevaplarla da musikiye ve musiki aletlerinden piyanoyla viyolonsele olan tutkunluğunu, bu soruların cevaplarının başına musiki ile

piyano ve viyolonsel kelimelerini yazmış olmasından da anlıyoruz.

(2).

En sevdiğiniz bedî sanat?

"- Musiki, resim, heykel, hülâsa bütün sanayiî nefiseye ayrı ayrı delice meftunum."

En sevdiğiniz aleti musiki?

"- Piyano, viyolonsel, gramofon (?!), keman..."

3.

Mehmet Rauf'un arkadaşları, onun en büyük zafının musikiden daha çok aşk ve kadın olduğunda birleşirler.¹⁸ *Menekşe*'deki Bülent Bey'in "Zaten dünyada bu zevk-i amîki bahş edecek iki kuvvet vardır: Biri musiki... Diğeri ise aşk, yani kadın."¹⁹ yolu ifadeleri Mehmet Rauf'un kendi hayatı ve düşünceleri ile ne kadar uyuyorsa, *Genç Kız Kalbi*'ndeki Pervin'in de şu düşünceleri yine yazarın aşk konusunda ne kadar derin ve samimî düşündüğünü -roman kişisini düşündürdüğünü- göstermektedir:

"Bugün dünyanın niçin yaratıldığını, bu semaların, bu yıldızların, bu insanların, hatta Allâh'ın bile sebep-i vücûdunu anlıyorum... Hep aşk, yalnız, yalnız aşk için... Aşk olmasa hiçbir şey olmazdı; bütün mevcûdât, bütün zerrât yalnız aşk tenefüs ediyor ve yalnız aşk için yaşıyor..."²⁰

Romancımızın aşk müptelası bir kişiliğe sahip olduğunu gösteren anket soruları biraz sayıca ve değerce farklılık arz ediyor. 1921'de yapılan ankette bu konuda herhangi bir soru ve cevap bulunmazken, gençlik devresinde, 1897'deki ankette üç sorunun, 1910'daki ankette ise sekiz sorunun cevabı, yazarın aşk ve kadın tutkusuyla yakından ilgilidir:

(1).

1. Hulyâ-ı saadetim: "- Beraber ölecek bir kadın bulmak."

2. Yaşamak istediğim yer: "- Seviştiklerimin yanında."

3. Nasıl ölsem: "- Severken."

(2).

1. Kalbe hükmedilir mi?

"- Hiç bir zaman edemedim."

2. Bir ân-ı müebbedin saadeti için hayatınızı tehlikeye koyar mısınız?

"- Kendi hayatımı değil, kainatı bile..."

3. Aşkın yaptırdığı çılgınlıkları mazur görür müsünüz?

"- Zaten bütün hayatım başka bir şeyden mi ibarettir?"

4. Mesud olmak veya mesud etmekten hangisi sizi daha ziyade mesud eder?

"- Bence saadet, mesud ederek mesud olmak, severken sevmektir. Aşka gelince onda da inhisara, ihtirasa yahud plâtonizme aklım ermez. Fakat mutlak tefrik etmek lâzımsa, son derece muhteris bir adam olmakla beraber, heyecanatı nazikânesi için plâtonizmi tercih ederim."

5. Yâd hakkında hissiyatınız nedir?

"- Ruhum, en küçük hâtırai saadetle bile senerce lerzanı elem kalır."

6. Sizce aşk nedir?

"- Beni iliklerime kadar istilâ etmiş bir marazdır ki, fakat istemem."

7. Sizce en büyük saadeti hayat nedir?

"- Şüphesiz yalnız aşk ve para..."

8. Ya en büyük felâket?

"- Bunların ikisinden, hele birisinden mahrum kalarak sürünmek..."

İşte, Mehmet Rauf'un bütün romanlarında yer alan aşk müptelası kişiler, bu cevaplardan da anlaşıldığı üzere kendisi bir aşk tutkunu olan yazarın kalbini ve bütün hayatını işgal eden kadın ve aşk müptelasının romanlara yansımından başka bir şey değildir.

4.

(1). Tabiatımın hassa-i esasiyesi: "- Daima hayâle mağlup bir ciddiyet."

(2). Tahayyülü sever misiniz?

"- Bütün hayatım ondan ibaret geçti."

Mehmet Rauf gibi diğer Servet-i Fünûncular da, dönemin siyaset şartları nedeniyle dıştan çok kendi içlerine ve yakın çevrelerine yönelmişler, bu durum onları hayata karşı bedbin ve hayalperest yapmıştır. Bu bedbinlik, Mehmet Rauf'un "Nerede yaşamak istersiniz?" sorusuna "- Herhalde bu murdar memlekette değil." gibi olumsuz bir cevap vermesine neden olmuştur. Yalnız Nahit Sırrı'nın bu cevap için yaptığı şu izah, yazarın bu konudaki samimî düşünce ve itiraflarını yansıtmaktadır:

"Rıza Tevfik'in anketine kattığım bir notta da belirttiğim gibi, bu bedbinlik, o devir üstadlarının hemen çoğuna musallat bir marazdır. Nitekim Mehmet Rauf, aynı ankette kendisine sorulan: «Sizi en müteallim eden şey nedir?» sualine de: «- Türklerin adam olmak kabiliyetinden mahrum olduklarına inanmak üzere bulunmak.» cevabını vermek suretiyle, karamsarlığını biraz daha koyulaştırmış görün-

mektedir. Fakat biraz sonra: «- Ne istersiniz?» sorusuna: «Memleketimi medeni memleketlere has terakkiyat ve bedayi ile müzeyyen görmek.» karşılığını vermesinden de açıkça bellidir ki, rahmetlinin o karamsarlığı, vatanına ve milletine olan sevgisinin azlığından değil, bilakis «medeni memleketlere has terakkiyat ve bedayi ile müzeyyen görmek» istediği yurdunun o devirdeki çeşidli gerilikleri karşısında kapıldığı isyandan mülhemdir. O çeşidli gerilikler ki sonunda koca bir imparatorluğun yıkılışına sebep olmuştur. Onun için de ümitsizce bunalmış münevverler elbette ki memleketin ve milletin manzarasından memnun görünebilecek değildiler. N. S.²¹

İşte Mehmet Rauf 1909'dan sonra yazdığı birçok romanında ülkede gördüğü ve medenî memleketlerde bulunup da bizde bulunmayan veya bizde yanlış yolda ilerleyen birçok meseleye açıkça tavr almıştır. Bu romanlarında istibdadı lanetlemiş, görücü usulü evliliğe karşı çıkmış, medenî memleketler gibi olamayışımızın en birinci nedenini kadınsız hayatımızda aramış, çocukların erken yaşlarda evlendirilmelerine karşı gelmiş, kadının boşanma hakkının olmamasına itiraz etmiş, giyimden düşünüş tarzına, eğlence anlayışından aşk hayatına kadar batı hayat ve düşünüş tarzının uygulamalarını örneklemiştir. Mehmet Rauf, bunların bir kısmını roman kişileri aracılığıyla açıkça dile getirmiş, bir kısmını da olaylar içinde vermeyi başarmıştır. Bu konuda söz gelişi Cumhuriyet döneminde görülen köklü değişimlerin istikametini çok açık bir şekilde vermesi açısından, *Karanfil ve Yasemin*'de (İlk yayımlanışı: *Tanin*, 1923) geçen şu konuşmayı sadece tek bir örnek olarak vermekle yetinelim:

"Pertev babasına Samim'in Avrupa'dan pek yeni geldiğini, o kadar senedir uzak bulunduğu İstanbul'a şimdi gelince buradaki hayatta gördüğü tebeddülün son derece mütehayyir olduğunu anlatıyordu.

Paşa Samim'e dönüp:

- Bunu muharebeye medyûnuz oğlum, dedi. Muharebe sayesinde dört beş dev adımı attık, lehü'l-hamd bu hayata girdik. Bunun mazarratından korkan, aleyhinde bulunanlar pek çok, ama ben bunlardan değilim. Hatta ben bunun mazarratı değil, bilâkis pek büyük faydası olacağını iddia ediyorum. Çünkü içtimaî hayatı olmayan bir millet boğulmaya mahkumdur...

Samim cevap verdi:

- Evet ben de bu fikirdeyim Paşa Hazretleri... Hatta demin Pertev Bey'e söylediğim gibi, ben bu

hususla bütün millî felaketlerimizi hep kadınsız hayata hamledecek kadar ileri gidiyorum.

Doktor tasdik etti:

- Pek doğru. Medeniyet ve terakkî kamilen kadın tesiridir; yalnız benim fikrimce bizim için bu pek hazırlıksız ve pek nâgehânî oldu; Avrupa'da asırlarca hazmedilerek meydana getirilmiş olan bütün terakkiyatı bir hamlede heyetiyle yutmak istersek mide fesadına uğrayarak helak olacağımızdan korkarım.

Paşa bu söze pek galeyanlı, pek demevî bir mukabele ile atıldı, iri karnıyla yerinden bir kere kalkıp tekrar oturarak:

- Başka çare var mı? diye haykırdı. Başka çare var mı?... Açlıktan ölecek hale gelmiş bir adam eline yiyecek bir şey geçirince nasıl tereddütsüz midesine indirirse biz de aynı mevkideyiz. Zarar, elbette zarar göreceğiz... Fakat bu hayattan uzak kaldığımız asırlarda daha ne feci, daha ne korkunç zararlar gördük... Öyle ki şimdi göreceğimiz zararlar eskisine nispetle kârdır; zira başka türlü mahvımız muhakkaktır."²²

5.

(2). En sevdiğiniz çiçek? "- Onun çiçeği: Menekşe."

En sevdiğiniz hayvan? "- Köpek, çünkü sadıktır."

(3). En ziyade beğendiğiniz çiçek ve hayvan hangileridir? "- Menekşe, köpek."

Görüldüğü gibi Mehmet Rauf hem 1910, hem de 1921'de yapılan anketlerdeki aynı sorulara aynı cevapları vermiştir. Yazar, en çok sevdiği çiçeğin adını 1913'te yazıp tefrika edilen bir romanına da vermiştir: *Menekşe*.

Menekşe'de şair ve roman yazarı olan Bülent Bey tanıdık bir Ermeni ailesini ziyaret eder. O sırada evde bulunan bir Türk kızı Bülent Bey'in geldiğini duyunca kalkmak ister, fakat ev sahibi Madam Saryan onun Bülent Bey'le tanışmasını arzu ettiği için, ısrarla oturarak, onu, menekşeyi çok sevdiği için Bülent Bey'e Matmazel Violet diye tanıtır. Bundan sonra roman Bülent Bey ve Matmazel Violet arasında mektuplaşmalarla devam eder.

Mehmet Rauf'un bütün romanları içinde sadece *Böğürtlen*'de, o da tek bir hayvan vardır: Köpek. Silky adındaki bu köpek roman boyunca Pertev'in elde etmeye çalıştığı Müjgan'ın kalbini yumuşatan bir olaya neden olur. Burgaz Adası'nda buldukları piknik esnasında Silky'nin üzerine büyük bir köpek saldırır, Pertev tehlikeyi göze alarak, büyük köpektan önce davranarak Silky'yi kurtarır, fakat köpeğin, kendisini ısırmasına da en-

gel olamaz. Küçük ve sevimli köpeği Silky'nin Pertev tarafından büyük bir cesaret eseri olarak kurtarılması Müjgan'ın Pertev'e karşı tavrını değiştirir ve ikisi roman sonunda evlenirler.²³

6.

(2). En sevdiğiniz lisan?

"- İtalyanca..."

(3). Yaşamak istediğiniz memleket neresidir?

"- İtalya şehirleri."

Mehmet Rauf İngilizce'yi Bahriye Mektebi'nde, Fransızca'yı da kendi kendine bol bol okuma yöntemiyle öğrenmiştir. Onun en azından Servet-i Fünûn yıllarında İtalyanca bilmediğini Halit Ziya'nın naklettiği bir olaydan anlıyoruz.²⁴ Ancak onun ilerleyen yıllarda İtalyanca öğrenip öğrenmediği konusunda herhangi bir bilgiye de sahip değiliz.

Mehmet Rauf, 1921 yılında *Vakit* gazetesinin muharriri olarak İtalya'ya gitmiş ve Napoli'de dört ay kalmıştır.²⁵ Mehmet Rauf'un Napoli izlenimleri *Vakit*'te bir dizi makale halinde yayımlanmıştır. Yalnız yazarın, "Yaşamak istediğiniz memleket neresidir?" sorusuna "- İtalya şehirleri." diye cevap verdiği tarihte henüz İtalya'ya gidip gitmemiş olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Zira Mehmet Rauf'un yaşamak istediği yer olarak İtalya şehirlerini tercih ettiğini ifade ettiği anketin yayımlanma tarihi 17 Şubat 1337 (17 Şubat 1921), yazarın *Vakit*'te "Napoli Tahassüsü" başlığı altında çıkan makalelerinin yayımlanma tarihleri ise 1 Teşrin-i sâni 1337 (1 Kasım 1921) ve 2 Mart 1338 (2 Mart 1922) arasındadır.²⁶ Böyle olunca akla bazı ihtimaller gelmektedir: Mehmet Rauf'un, yaşamak istediği yer olarak İtalyan şehirlerini tercih etmesi mutlaka oraları görmüş ve gördükten sonra da beğenmiş olması şartına bağlı değildir. Yazarın bu ilgisi pekala İtalyan şehirlerinin fotoğraflarını görmüş olmasından veya İtalya'yı bilen bir kişinin İtalyan şehirleri ile ilgili anlattıklarının etkisinden kaynaklanmış da olabilir.

Yalnız burada dikkati çeken bir konu da şudur: Mehmet Rauf 1910 tarihli ankette "En sevdiğiniz lisan?" sorusuna da "- İtalyanca..." cevabını vermiştir. Buradan Mehmet Rauf'un İtalya'ya karşı olan yakın ilgisinin daha eski yıllara uzandığı anlaşılıyor. Aslında bu ilginin başlangıç tarihini Aralık 1897'de Tarabya'da bulunan Süreyya adlı karakol gemisine ikinci kaptan olarak tayin edilmesinden hemen sonraki aylara kadar da çıkarmak mümkün görünmektedir. Zira Mehmet Rauf'un bu gemideki görevi yaz aylarında sularımıza gelen yabancı sefaret gemilerine karşı teşrifat hizmetini yerine ge-

tirmektedir. Mehmet Rauf ilk aşkını bu sıralarda kendi gemisine yakın olan İtalya elçiliği görevlilerine ait küçük bir geminin zabitanın karısıyla yaşamıştır.²⁷ İşte yazarın İtalya'ya ve İtalyanca'ya olan ilgisinin 1898 yılına kadar uzanması, Halit Ziya'nın anlattığı olaydan da aralarında yakın bir ilişkinin vuku bulduğu anlaşılabilir bu aşk ilişkisiyledir.

Yazar için önemli olduğu anlaşılabilir bu İtalya tutkusunun romanlara yansımaları olmuş mudur acaba? Evet. Mehmet Rauf'un *Son Yıldız* (1927) romanında roman baş kişilerinden Fahri Cemal ile Perran İtalya'ya gezmeye giderler. İtalyanca bilen Fahri Cemal daha önce birçok defalar Avrupa'nın değişik ülkelerine ve tabii ki İtalya'ya da gitmiş olduğundan çok iyi bildiği Napoli'nin tabiat ve sanat güzelliklerini Perran'a gezdirir, oraların hayatını ayrıntılı olarak ona anlatır. Ancak Avrupa'nın diğer ülkelerini de kapsamaları plânlanan bu seyahat Perran'ın huysuzlukları nedeniyle yarıda kalır ve âşık çift İstanbul'a geri dönerler.

Bu romanda Fahri Cemal'in Mehmet Rauf'a benzeyen bazı yönlerinin olduğu da gözden kaçmaz. Mehmet Rauf, *Menekşe*'de nasıl birçok bakımdan kendisine benzeyen Bülent Bey'i kendisi gibi otuz sekiz yaşında göstermişse, *Son Yıldız*'da da Fahri Cemal'i yine kendisiyle aynı yaşta (elli) göstermiştir (Mehmet Rauf, *Menekşe*'yi yazıp tefrika ettirdiği 1913 yılında otuz sekiz; *Son Yıldız*, Mart 1925-Mayıs 1926 tarihleri arasında yazıldığı zaman ise elli yaşındadır).

* * *

1910 tarihli anketteki son on yedi soruyu ve bu sorulara Mehmet Rauf'un verdiği ilgi çekici cevapları aşağıda vererek yazımızı bitirmeden önce, sonuç olarak şunları söylemek gerekir: Edebî anketler yazar ve şairlerin hem hayatları, çeşitli meseleler karşısındaki duygu ve düşünceleri, ruh halleri, yaşam biçimleri, inanışları hakkında bizlere başka yerlerde bulamayacağımız bilgiler verir ve hem de bu bilgiler aracılığıyla sanatkarların dış dünya ile iç dünyaları, yani hayatları ile eserleri arasında mevcut olan ilişkileri farklı bir açıdan yakalamamızı sağlar. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere, anket sorularına verilen cevapların sanatkarın hayatı ile eseri arasında mevcut olduğu varsayılan herhangi bir ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışırken çok dikkatli olunması ve mümkünse anketler dışındaki diğer bütün kaynakların da titizlikle araştırılması gerekmektedir.

En güzel bulduğunuz cümle?

"- The time is money: Vakit nakittir."²⁸

En güzel bulduğunuz dört mısra?

"- Tayin ve tahatturu ne kadar müşkül!"

Sizce, şimdiye kadar gelmiş insanların en büyüğü kimdir?

"- Cüssesi en büyük olan!."

Ahlâk sizce neye istinad etmelidir?

"- Ben de Rönan gibi: «Ahlâk, hüsne müstenid olmalıdır!» fikrindeyim."

Sizce beşeriyete edilebilecek en büyük hizmet nedir?

"- Akaidi batılanın ref ve def'i!"

Dünyada bir gün hürriyeti hakikiye teessüs edecek midir?

"- Ne rüya!."

Şimdiki insanların ruhları, sizce ilk insanlarınkinden farklı mıydı?

"- İlk insanların acaba ruhu var mıydı?"

Her itikad, her mesleki felsefi, sizce, insanın inanmak, aldanmak ihtiyacından başka bir şey midir?

"- Çok derin!."

Sizce manayı hayat nedir?

"- Hayatta bir mana aramak kadar saçma!."

Dehâ hakkındaki telâkkiniz?

"- Memleketimizde inkişaf etmemiş bir çiçek!"

Bir memleketi mesud edebilecek tarzı hükûmet sizce hangisidir?

"- Bütün bir memleketi mesud edecek munsıf, âdil, hayırkâr tarzı hükûmet daha keşfedilemedi."

Sosyalizm hakkında fikriniz?

"- !....."

Ne istersiniz?

"- Memleketimi medenî memleketlere has terakkîyât ve bedayi ile müzeyyen görmek..."

Nasıl ölmek istersiniz?

"- Onun kollarının arasında ve onunla intihar ederek..."

Bu dünyada sizi en müteallim eden şey nedir?

"- Türklerin adam olmak kabiliyetinden mahrum olduklarına inanmak üzere bulunmak..."

Hayat prensibiniz?

"- a quoi bon, pouquoi pas?" («Neye yarar? Neden olmasın?»)»

Bu sualler içinde beğendiğiniz varsa, hangisidir?

"- Pek azını beğendim!"

* * *

Son Bir Not: Nahit Sırrı, son kişi olarak ele aldığı Mehmet Rauf'un anketi bitince şu dikkate değer

açıklamayı yapmıştır: "Burada böylece biten ankete cevap vermiş üstadlardan bu kubbede baki kalan sadanın hoş mu, yoksa boş mu olduğunu tayin etmek, hiç şüphe yok ki, kendinize ait bir hakıdır. Fakat, şayet, o üstadlardan çoğunun beğenmedikleri sualleri şimdi bir de Türk edebiyatının ve Türk sanat ve tefekkür âleminin bugünkü mümasil kıymetlerine tevcih edebilirsek, -cevapları mukayeseli olarak karşılaştırabilmek sayesinde-, münevver sayılan tabakamızın edebî, sosyal, kültürel ve fikrî terâkî, zihniyet ve seviyesinde belirmiş tebeddülleri daha iyi kavrayabiliriz sanırım. Bunun içindir ki şimdi sözlerimi bitirmeden evvel, genç anketçilerimizin bu ilgiye lâyık konuyu ele almalarını temenni etmek elimden gelemiyor: Zamane üstadları da bir bir konuşurlar ki anlayalım bakalım; bir ucu atom şahikasına ulaşmış medeniyet yolculuğunun biz hangi istasyonuna varmışız?"²⁹ •

DİPNOTLAR

1. Mehmet Törenek, "Bir Anket Çevresinde", *Yedi İklim*, S. 136, Temmuz 2001, s. 58.

* Birincisi ile üçüncüsü arasındaki yaklaşık 22-24 yıllık zaman dilimi farkına rağmen söz konusu üç ankete de katılmış olan diğer yazar ve şairlerimiz sadece Cenab Şahabeddin ve Celal Sahir'dir.

2. Nedret Pınar, "Beş Servet-i Fünûn Yazarının Bilinmeyen Yönleri: Bir Anket", *Tarih ve Toplum*, nr. 70, Ekim 1989, s. 15-16.

3. Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (1)", *Cumhuriyet*, nr. 11772, 5 Mayıs 1957, s. 4; Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (2)", *Cumhuriyet*, nr. 11773, 6 Mayıs 1957, s. 4; Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Filozof Rıza Tevfik Suallere Cevap Veriyor (3)", *Cumhuriyet*, nr. 11774, 7 Mayıs 1957, s. 4-5; Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Fuad Köprülü Diplomatlar İçin (Yalancı) Diyor (4)", *Cumhuriyet*, nr. 11775, 8 Mayıs 1957, s. 4-5; Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Celâl Sahir'in Ankete Verdiği Şaşırtıcı Cevaplar (5)", *Cumhuriyet*, nr. 11776, 9 Mayıs 1957, s. 4-5; Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Cenab Şahabeddin Fikirlerini Söylüyor (6)", *Cumhuriyet*, nr. 11777, 10 Mayıs 1957, s. 4; Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Mehmet Rauf Fikir ve Düşüncelerini Söylüyor (7)", *Cumhuriyet*, nr. 11778, 11 Mayıs 1957, s. 4-5.

4. Nahit Sırrı Örik, Türkiye'de yapılan ilk edebî anket olarak vasıflandırdığı ve herhangi bir yerde yayımlanmamış olan bu anketin soru ve cevaplarını (3 no'lu dipnotta görüldüğü gibi) 1957'de *Cumhuriyet* gazetesinde "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket" genel başlığı altında yayımlamış, bu başlık beni gazetede yazıların hepsini temin etmeden önce yazdığım bir makalede bu anketin tarihini 1957'den 50 yıl önce, yani 1907 yılı olarak vermek gibi bir yanılgıya düşürmüştür. Çünkü söz konusu anket 1957'den tam 50 yıl önce yani 1907'de değil, 47 yıl önce, 1910'da yapılmıştır. (Bu anketin yapıldığı tarihi konusundaki yanılgım ile ilgili olarak bk. Selçuk Çıkla, "Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un Hayatları ile Romanları", *Dergâh*, S. 142, Aralık 2001, s. 17, 41 no'lu dipnot).

Gerçek

Rasim DEMİRTAŞ

şaşırtıyor dünya gerçeği
özürlü bastonu görmez
bastonsuz beyaz görmez

musa yılanı döndür
yoksa denizi geçmez
heriki içimizdeki

- ** Nahit Sırrı Örik'in yazılarından yapılan "aynen" alıntılarda yazarın imlâsına dokunulmamıştır.
5. Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (1)", s. 4.
6. Nahit Sırrı Örik, *agm*, s. 4.
7. Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (2)", s. 4.
8. Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (1)", s. 4.
9. Mehmet Törenek, "Bir Anket Çevresinde", s. 58.
10. Buradan itibaren Mehmet Rauf ile ilgili olarak 1897'de yapılan anketten verilecek örnekler, Nedret Pınar, "Beş Servet-i Fünûn Yazarının Bilinmeyen Yönleri: Bir Anket", *Tarih ve Toplum*, S. 70, Ekim 1989, s. 16'dan; 1910'da yapılan anketten verilecek örnekler, Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Mehmet Rauf Fikir ve Düşüncelerini Söylüyor (7)", *Cumhuriyet*, nr. 11778, 11 Mayıs 1957, s. 4-5'den ve *Ümid* mecmuasının 17. sayısında (17 Şubat 1921'de) yayımlanan anketten verilecek örnekler de Mehmet Törenek, "Bir Anket Çevresinde", *Yedi İklim*, S. 136, Temmuz 2001, s. 60'dan alıntılanacaktır.
11. Buradan itibaren gerekli yerlerde 1897 yılında yapılan anket için (1), 1910'da yapılan için (2) ve (Mehmet Rauf açısından) 17 Şubat 1921'de yayımlanan anket için de (3) rakamları kullanılacaktır.
12. Mehmet Törenek, *Hikâye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*, Kitabevi, İstanbul 1999, s. 73, 7 no'lu dipnot.
13. Mehmet Rauf'un, kendisi için ölümü göze aldığı aşkı ve bu yüzden giriştiği intihar teşebbüsü hakkında bk. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969, s. 593-597; Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Kitaphanesi Neşriyatı, İstanbul 1935, s. 152-153.
- *** Romanların Osmanlıca baskılarından yapılan alıntılardaki *italik* ve **koyu** vurgular bana aittir. (S.Ç.)
14. Mehmet Rauf, *Ferdâ-yı Garâm*, Selanik Mat., İstanbul 1329, s. 73-74.
15. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 364.
16. Halit Ziya Uşaklıgil, age., s. 518-521.
17. Mehmet Rauf, *Menekşe*, Teshîl-i Tîbâat Mat., İstanbul 1331, s. 33-34.
18. Mehmet Rauf'un aşk ve kadın düşkünlüğü hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bk. Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 14; Lütfullah Sami Akalın, *Mehmet Rauf-Hayatı Sanatı Eserleri*, Varlık Yay., İstanbul 1953, s. 8; Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, Türkiye Yay., İstanbul 1967, s. 208; Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 522, 524-525; Hikmet Dizdaroğlu, *"Bütün Hayatı Aşkla Dolu Bir Yazar: Mehmet Rauf"*, Varlık, S. 461, 1 Eylül 1967, s. 10; Selçuk Çıkla, *"Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un Hayatları ile Romanları"*, *Dergâh*, S. 142, Aralık 2001, s. 14-17.
19. Mehmet Rauf, *Menekşe*, s. 33-34.
20. Mehmet Rauf, *Genç Kız Kalbi*, Halk Kütübhânesi, İstanbul 1341, s. 132.
21. Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Mehmet Rauf Fikir ve Düşüncelerini Söylüyor (7)", *Cumhuriyet*, nr. 11778, 11 Mayıs 1957, s. 4, 2 no'lu dipnot.
22. Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, Âmedî Mat., İstanbul 1340, s. 12-13.
23. Bk. Mehmet Rauf, *Böğürtlen*, Akşam Mat., İstanbul 1926, s. 102-108.
24. Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 522-523.
25. Mehmet Törenek, *Hikâye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*, s.239.
26. Rahim Tarım, *Mehmet Rauf'un Hayatı ve Hikayeleri Üzerine Bir Araştırma*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 24.
27. Mehmet Törenek, *Hikâye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*, s. 27-28, 32.
28. Nahit Sırrı bu cevap için şöyle bir dipnot notu düşmüştü: "Üstadın İngilizcesi, belli ki hattâ benimkinden (!) bile zayıfımsı. Benim bildiğime, -ve ne olur ne olmaz diyip bir de iyi bilenlerden sorup öğrendiğime göre-, bu lafın başında «the» edatı yoktur." Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Mehmet Rauf Fikir ve Düşüncelerini Söylüyor (7)", s. 5.
29. Nahit Sırrı Örik, *agm*, s. 5.